

TURK TILINI CHET ELLIKLARGA O'RGATISHDA ISHLATILADIGAN DARAJA ANIQLASH IMTIHONLARINING OG'ZAKI MALAKASINI O'LCHASHGA BIR NAZAR

Kadirova Gulbokhor

Oriental universiteti

kadirovagulbokhor@gmail.com

Chet elliklarga turk tilini o'rgatish sohasida ko'plab maqolalar, tadqiqotlar mavjud. Ushbu ishlarning aksariyati samarali va aniq o'qitish bilan bog'liq. O'qitish natijasini aks ettiruvchi o'lchov va baholash bilan bog'liq maqolalar soni juda oz. O'lchovda o'quvchining til malakasini o'lchaydigan darajani aniqlash imtihonlarining yetarliligi to'g'risida ishlar deyarli yo`q. Turk tilini o`rganishda Istanbul Tukce A1-A2, Gazi A1, A2, B1, B2, C1, Yedi Iklim A1, A2, B1, B2, C1 kitoplari nisbatan ko`p qo`llanilgan kitoplar sanaladi. Shu bilan birga turk tili lug'ati, tayyorlov kitoplari kabi imtihon talablariga ko'ra ko'rib chiqildi. Tez va ob'ektiv natijalarga erishish uchun yuklangan savolning kitoblardagi savollardagi lug'at darajasi va biron bir kitobdagi lug'atga mos kelmaydigan lug'at ma'lumotlari bilan o'xshashlik nisbatiga kirish mumkin. Savol bo'limida savol turlari yoki so'z cheklovlari mavjud emasligi sababli, boshqa kurs imtihonlarining malakasini ham o'lchash mumkin. Bundan tashqari, ma'lumotlar bazasini tashkil etuvchi ba'zi ma'lumotlar ham kiritilgan. Ushbu ma'lumotlar va olinadigan natijalar tilni o'qitish o'qituvchilari va til sohasida ishlaydigan mutaxassislar uchun manba hisoblanadi. Biroq, Yunus Emre instituti web-saytida darajani aniqlash imtihonining malaka holati tekshirildi. Lug'at ma'lumotlari u biriktirilgan kursga tegishli yoki yo'qligini aniqlash nuqtai nazaridan ushbu sohaga hissa qo'shadi deb o'ylashadi. Maqolada yuqorida tilga olingan holatlarga diqqatimizni qaratdik.

Kalit so'zlar: o'lchov va baholash, vakolat, og'zaki mavjudlik.

Kirish. Turk tilini chet tili sifatida o'rgatuvchi ba'zi imtihon oluvchi muassasalar tomonidan turk tilini o'rganadigan shaxsning turk tilini qanchalik o'rganishi, o'rgangan ma'lumotlari bilan undan talab qilinadigan xatti-harakatlar va munosabatlarni qay darajada bajarishi mumkinligi haqidagi ma'lumotlarga erishish uchun o'tkaziladi. Darajani aniqlash imtihoni (STS) ushbu imtihonlardan biridir. STS imtihoni oltmish savoldan iborat ko'p tanlovli savol turiga ega imtihondir. A1, A2, B1, B2, C1 kurslari universitetlarda tahsil olayotgan talabalarning, xalq ta'limi markazlarida tinglovchilarning va turli muassasa va tashkilotlarda tillarni o'rganayotgan talabalarning turk tilini bilish darajasini ko'rsatadigan kurslar ham ushbu imtihon tarkibiga kiritilgan. Birinchi 12 savol A1 kursi, 13-24 A2 kursi, 25-36 B1 kursi, 37-48

B2 kursi, 49-60 C1 kursiga tegishli savollardan iborat. O'tkazilgan boshqa imtihonlarning aniqligi, yetarliligi, ishonchliligi va boshqa elementlar imtihondan oldin ham, keyin ham tekshiriladi va imtihon natijalarining aniqligi va ishonchliligi to'g'risida qaror qabul qilinadi. Chet elliklarga turk tilini o'rgatish sohasidagi savollar o'z ona tilida o'qiyotgan shaxsning imtihon bahosiga o'xshash bo'lsa-da, farqni tashkil etuvchi ba'zi o'zgaruvchilar mavjud. Sts, YDS, TÖMER, Yunus Emre imtihonida turkiyalik o'quvchining tilni o'rganayotganligini o'lchaydigan so'zlarning ta'siri o'z ona tilida har qanday imtihon topshirayotgan o'quvchiga qaraganda katta. Shu sababli, imtihonlarida ishlatiladigan lug'at ushbu imtihonni olgan o'quvchi uchun muhimdir. Imtihonchilar imtihondagi so'zlarni kurslarga muvofiq baholasalar ham, ob'ektiv baholash talab etiladi. Buning uchun, birinchi navbatda, darajalarga tegishli so'zlarni aniqlash kerak. Turk tilini chet elliklarga o'rgatishda qaysi so'z qaysi darajaga tegishli ekanligini aniqlash uchun ko'plab tadqiqotlar olib borilmoqda. Biroq, ushbu tadqiqotlar natijasida umumiy ro'yxatga erishib bo'lmadi. Shu sababli, imtihon savollaridagi so'zlar ular bilan bog'liq bo'lgan umumiylik darajasiga mos keladimi yoki yo'qligini o'lchash uchun, bu sohada ma'lumotnoma sifatida ishlatiladigan bir qator kitoblarning A1, A2, B1, B2, C1 so'z aktivlari va manba sifatida ishlatilgan kitoblarni o'rganish talab etiladi. Shulardan biri Turkiya turkchasi-STS imtihonlari va turk tilini bilmaydigan va ushbu kitoblardan biridan turk tilini o'rganadigan o'quvchi va STS imtihonlari va o'tkazilgan tadqiqotlar o'rtasidagi mumkin bo'lgan farqlarga diqqatqaratishimiz lozim. Hozirgi kunda odamlarning bilimi, xulq-atvori, qobiliyati, aql-zakovati kabi muayyan mavzu bo'yicha sohalarda ularning vakolatlarini o'lchash uchun turli xil o'lchov vositalari mavjud. Universitetlar, shuningdek, Turkiyadagi universitetlarda o'qishni istagan chet ellik talabalarining til darajasini aniqlash uchun "til darajani aniqlash imtihonini" o'tkazadilar. Ushbu imtihon natijalariga ko'ra, til darajasi yetarli deb topilgan talabalar tayyorgarlik dasturiga yozilmasdan zarur muassasa va tashkilotlarga murojaat qilishadi. Imtihon natijalari yetarli bo'lmagan o'quvchilar bir yillik tayyorgarlik kursidan o'tadilar. Ushbu imtihon A1, A2, B1, B2, C1 kurslaridan iborat. Stsda jami 60 ta ko'p tanlovli savollar mavjud, shu jumladan har bir kurs uchun 12 ta savol. Baholashda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan sub'ektivlikni minimallashtirish va baholash bosqichini tezda amalga oshirish uchun bir nechta tanlov savollariga ustunlik beriladi. Ushbu savollar imtihon maqsadli xulq-atvor namunalariga mos keladimi yoki Evropa tillari portfelidagi yutuqlarni ta'minlaydimi yoki yo'qmi, soha(lar) mutaxassisi tomonidan baholanadi. Biroq, baholashlarda sub'ektivlik aniq bo'lishi va inson o'z his-tuyg'ularida mustaqil bo'lmagani uchun, ularning his-tuyg'ulari ma'lum darajada ularning fikrlariga ta'sir qiladi. Bunday vaziyatdan qochish uchun imtihonlarni bir necha kishi baholashi o'rinli va mumkin. Biroq, bu holda, baholash bosqichi uzoq vaqt talab etadi. Imtihon o'quvchi bilan uchrashishdan oldin uning ishonchliligi va asosiligi uchun ob'ektiv baho berish

muhimdir. STS imtihonlari test savollaridan iborat, o'quvchilar umumiy imtihondan o'tmaydi, hatto tilni o'rgatuvchilar ham imtihon savollari tilni bilish darajasini o'lchash uchun yetarli emas deb o'ylashadi va hokazo. Mavzular STS imtihonlarining muhokama qilinadigan mavzulari qatoriga kiradi. Imtihonga tayyorgarlik ko'rish va amalga oshirish bosqichi bilan bog'liq ko'plab munozarali masalalar mavjud. Boylu (2019) STS imtihonlarining bir xil natijalari TÖMERlar tomonidan turli darajalarga kiritilganligini aniqladi. Boshqacha qilib aytganda, bir xil imtihon natijalariga ega bo'lgan ikkita talaba imtihon topshirgan TÖMERga qarab turli til darajalarida bo'lishi mumkin.

Yana O'zdemir (2020: 282) universitetlarning web-saytlaridagi ma'lumotlarga asoslanib, talabalarning daraja kursi darajasini aniqlashda institutlarning rolini o'rganib chiqdi. Uning xulosalarida u muassasalarning dars soatlari turlicha ekanligini, kurs ballari bir-biriga mos kelmasligini va talaba bakalavriat yoki aspiranturani boshlash uchun zarur bo'lgan kurs darajasi B1-C1 oralig'ida o'zgarishi mumkinligini aniqladi. STS imtihonlarining umumiy maqsadi o'quvchining til darajasini to'g'ri va ishonchli aniqlash bo'lsa-da, imtihonga tayyorgarlikdan tortib, uning natijasigacha qarama-qarshiliklar mavjud. Ushbu maqolada STS imtihoniga tayyorgarlik jarayonida sub'ektivlikni bartaraf etish va imtihonning nisbiy bahosini minimallashtirishga harakat qilindi. O'lchov vositasining ishonchliligini oshirish imtihonga va imtihon natijasiga ishonchni oshiradi. Bundan tashqari, imtihonlarning universitet TÖMERlarga ko'ra o'zgarishi ham hisobga olingan. Talabani tilni bilish darajasini aniq o'lchaydigan har qanday imtihon, turli TÖMERlarda yoki bitta markazda o'tkazilishi, natijaga ta'sir qilmasligi sababli, avvalo o'lchovdagi imtihonning yetarliligini aniqlash kerak. Ob'ektiv ma'lumotlar orqali o'z malakasini isbotlaydigan har qanday imtihon uning natijalariga nisbatan shubhalarni kamroq qoldiradi. Maqolaning ahamiyati hozirda YTÖ chet ellik turkcha o'rhanayotgan o'quvchi qo'llanilayotgan imtihonlar o'quvchining til darajasini o'lchash va xulosa chiqarish uchun yetarli yoki yo'qligini tekshirish bu sub'ektiv baholash va uzoq muddat o'rtasida tanlov qilishni talab qiladi. Biz yashayotgan asr texnologiya asridir. Xuddi kompyuterlardan odamlar mehnatini yengillashtirish uchun foydalanilganidek, YTOda STS larning xususiyatlarini aniqlashda ham ob'ektiv va tezkor natijalarga erishish mumkin. STSlarning so'z boyligini o'lchash dasturi bilan amalga oshirildi va sub'ektivlik va ma'lumotlarni olish uchun sarflangan vaqt minimallashtirildi. O'lchovdagi imtihonlarning so'z boyligini tekshirish bilan bir qatorda, YTÖ'da qo'llaniladigan turli manbalarning YTÖ'da ishlatiladigan kitoblar bilan muvofiqligi tekshirilishi va YTÖ sohasida ishlatilishi mumkin bo'lgan o'qish kitoblari va matnlarni tanlash mumkin. Shunday qilib, YTÖ da qo'llaniladigan kitoblarga o'xshash lug'at tuzilmalariga ega bo'lgan hikoyalar, romanlar va turli matnlar ikkinchi manba sifatida o'quvchilarga taqdim etilishi mumkin. Masalan, YTÖ'da qo'llanilgan Yedi Iklim A1

kitobidagi maqol, idioma, sifat, ot, fe'l kabi ma'lumotlar bilan ma'lumotlarni solishtirish orqali, "Yetti iqlim A1" kitobini tugatgan o'quvchi ushbu hikoyani tushunadimi yoki yo'qmi, so'z boyligi nuqtai nazaridan olinishi mumkin. Bunday holda, o'qituvchi ushbu hikoyaning o'quvchiga qanday munosabatda bo'lishini oldindan aniqlashi mumkin. Muhim bo'lgan yana bir jihati, ma'lumotlar bazasi TDKning 11-nashri Turkcha lug'at tomonidan yaratilgan. Amalga oshirilgan maqolalarda ushbu sohada qo'llaniladigan ko'plab kitoblarning lug'at ma'lumotlari olindi va shu ma'lumotlar asosida xulosalar qilindi. Ushbu ma'lumotlar o'zi tomonidan ham, indeks dasturlari orqali ham olingan. Ushbu maqolalardagi ma'lumotlar bir-biridan farq qiladi va topilgan ma'lumotlar sub'ektivlikni o'z ichiga olishi mumkinligi va turli dasturlar bilan topilgan ma'lumotlar bazasi noma'lum bo'lganligi sababli, ushbu maqolada eng so'nggi nashr bo'lgan va TDK tomonidan tayyorlangan Turkcha lug'atning 11-nashri til haqidagi aniq ma'lumotlar manbai sifatida ko'rsatilgan, manba sifatida tanlangan. Maqsad turk tilini bilish imtihonlari asosiy markaz asosida emas, balki universitetlar o'z tuzilmalarida o'tkazadigan imtihondir. Ushbu imtihonlarni tayyorlash bitta manba orqali amalga oshirilmaganligi sababli, ular lug'at darajasi, grammatik tuzilmalari va tarkibidagi ma'no jihatidan farq qiladi. Ushbu sohada ishlatiladigan kitoblarda so'zlarning mavjudligi asosida o'rganish va imtihonning o'qitilayotgan kitoblar doirasida aniqlangan daraja va xususiyatlarga muvofiqligini tezda aniqlashdir. Imtihon o'tkazilishidan oldin imtihonning malakasini ob'ektiv ravishda aniqlash va ushbu jarayonni tez va ishonchli saqlashga qaratilgan. Bundan tashqari, oxirida ishlatiladigan kitoblar faqat bittasiga bog'liq emasligi sababli, imtihonni ikki yoki undan ortiq kitob ma'lumotlari bilan solishtirish mumkin bo'ldi. Shu sababli, o'qitishda foydalanilgan kitob imtihon natijasida turk tilini o'rganayotgan o'quvchining farqlarini ko'rish imkonini beradi. Sifatli usullari bo'lgan hujjatlarni tahlil qilish va ma'lumotlarni tahlil qilish usullari qo'llanildi. Hujjatlarni tekshirish usuli; "U o'rganilishi kerak bo'lgan hodisa yoki hodisalar haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan yozma materiallarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi." (Yildirim va Shimshek, 2013: 217). Bundan tashqari malakaviy dasturini tayyorlash bilan ilmiy-maqola ishlari olib borildi va bu bilimlarni to'plash va olingan bilimlardan yangi ilovalarni ishlab chiqishda foydalanishni ta'minlash uchun tizimli ravishda olib boriladigan ijodiy maqolalar" (Tiftik, 2021: 99) deb izohlanadi. Turkcha A1-A2 kitoblari ham alohida kompyuter muhitiga o'tkazildi va kerakli matn tahrirlari amalga oshirildi. Dasturlash uchun zarur bo'lgan dastlabki ma'lumotlar lug'at va kitoblarni ko'chirish va tahrirlash bosqichida to'plangan. Dasturni tayyorlaydigan shaxs(lar) bilan suhbat o'tkazildi; Dasturning tafsilotlari va ishlashi tushuntiriladi. O'zaro fikr almashish orqali dasturning ma'lumotlarini kiritish, ishlashi va ma'lumotlarini chiqarish bo'yicha konsensusga erishildi. Turkcha lug'atdagi maqola boshi va ichidagi ma'lumotlarning variantlari qo'shildi va tekshirildi. O'tkazilgandan so'ng, tahrirlangan ma'lumotlar dasturga yuklandi va natijalar olindi. Chet elliklarga

turk tilini o'rgatishda ko'plab kitoblardan foydalaniladi. Ushbu tadqiqotda manbalar TÖMERning A1 kitoblari, Yedi Iklimning A1 kitoblari kitobidan foydalanilgan. Namunaviy imtihon sifatida 2019 yilda Yunus Emre instituti web-saytidagi STS dan foydalanilgan. Kitoblardagi so'zlar va so'z guruhlari TDK tomonidan 2011 yilda nashr etilgan Turkcha lug'atdagi maqola va maqola ichidagi ma'lumotlardan foydalangan holda aniqlandi. Bundan tashqari, vaqtni hisobga olgan holda, tadqiqot lug'at bo'yicha olib borildi. So'z boyligi TDKning maqola va maqola ichidagi toifalariga bo'linadi, hech qanday tur tasnifisiz. Bu tasnifdan boshlash o'rinli deb bilaman. Chunki grammatik qoliplarni o'rganishingiz bilan ularni faqat so'zlar biriktirib jumlar orqaligina ifodalay olasiz. Maqolaning manbasi bo'lgan turkcha, A1-A2 kitoblarni tayyorlash bosqichida kitoblardagi so'zlar kurs darajalariga mos ravishda tanlangan deb taxmin qilinadi. Bundan tashqari, foydalanilgan kitoblarning nashr etilgan sanasi 2011-yildan keyin bo'lgani uchun kitoblarda qo'llanilgan so'z va iboralar 2011-yilda nashr etilgan TDK Turkcha lug'atida bo'lgani va to'g'ri yozilganligi taxmin qilingan. Xuddi shunday, imtihonda misol tariqasida foydalanilgan so'zlar TDK lug'atida qanday bo'lsa shunday yozilgan va imlodagi xatolik yo'q deb taxmin qilinadi. Aslida esa bu o'rganish bilan birga amalga oshiriladi. Tildagi lug'atning ahamiyati xabarning eng kichik elementi bo'lgan tovushlar bo'g'inlarni, bo'g'inlar so'zlarni, so'zlar esa gaplarni tashkil qiladi. Qarahan (2015: 9) fikriga ko'ra "Bir fikrni, his-tuyg'uni, voqeani hukmni ifodalash orqali ifodalovchi so'z yoki so'z turkumiga gap deyiladi", deydi. Gap ta'rifida so'zning gap tuzish zaruriyati aniq ta'kidlangan. Gap va gapni tashkil etuvchi bo'laklarning shakllanishida yana so'zlarning ahamiyati: "Yonma-yon tizilgan so'zlar hukmni ifodalash orqali yo gapni tashkil qiladi, yoki borliq, tushuncha va harakatni ifodalash orqali so'z turkumlarini hosil qiladi". Buni shunday izohlagan (Qarahan, 2015: 9). Qarahanni batafsil o'rganilganda, so'z yoki so'z turkumlarining xabarning o'zi ekanligi ko'rinadi. Xabarni – fikrni, his-tuyg'uni, voqeani Qoraxon aytganidek, "hukm bildirish orqali" ifodalash xabarni to'g'ri va aniq yetkazish imkonini beradi. Biroq, so'zlar jumla shaklida bo'lmasa, ma'noga ega emas deb bo'lmaydi. To'g'ri nomlar va ma'nosiz so'zlardan tashqari har bir so'zning ma'nosi bor (Locke, 2013: 41). So'z va uning ma'nosi o'rtasidagi assotsiatsiya darajasi ortishi yoki kamayishi mumkin bo'lsa-da, so'z boshqa shunga o'xshash ob'ektlar bilan semantik aloqan. o'rnatish orqali o'z ma'nosini diversifikatsiya qilishi mumkin (Vygotskiy, 1998: 173). Boshqacha qilib aytganda, so'zlar borliqni, hissiyotni, fikrni, hodisani, vaziyatni va hokazolarni ifodalaydi. Bu hodisaga tegishli bir yoki bir nechta ma'noga ega. Masalan, gapni tashkil etuvchi so'zlar aralash tartibda joylashib qolsa ham yoki ma'noning to'g'ri uzatilishini ta'minlovchi tuslovchi qo'shimchalar bo'lmasa ham, shaxs ongida ma'no paydo bo'ladi. Bu ma'noning kamayishi yoki ortishi so'zlarning soni bilan bog'liq. Ateshman (1997: 73) o'qish formulasi uchun olib borgan tadqiqoti natijasida turk tilidagi o'rtacha jumla uzunligi 9-10 so'z ekanligini ta'kidladi. Bu ma'lumotlarga ko'ra, berilgan so'zlar

turkiy jumalardagi o'rtacha so'z sonidan kamroq bo'lsa, so'zlardan jumla o'lchamidagi ma'no chiqarish osonroq bo'ladi, undan yuqoriga chiqqach, jumla o'lchamidan o'tadi va ma'noga ham diqqat qilishimiz kerak. Til so'zlardan mustaqil bo'lmasa-da, so'zlar tilning eng muhim elementidir. Tilning mavjudligi haqida so'zsiz gapirish mumkin emas. "Tarixiy jihatdan nutq faktlari har doim til faktlaridan oldin paydo bo'ladi, nutq tilning rivojlanishini ta'minlaydi" (Barthes,1979: 6). Ferdinand de Saussurening so'zlariga ko'ra, "Nutqni tildan oldin tekshirish kerakmi, degan savol behuda. Chunki buning teskarisi bo'lishi mumkin emas: biz so'zni faqat uning lingvistik xususiyatlariga ko'ra tekshirishimiz mumkin" (Barthes, 1979: 7). Lug'at - bu "tildagi so'zlar, lug'at, so'z birikmasi, so'z tarkibi, so'z boyligi". (Turkcha lug'at, 2011: 2158). Tilni tushunish uchun lug'atni bilish kerak. Biroq, lug'at faqat yuzaki tuzilishdan, ya'ni belgidan iborat emas. Aksan (1996: 7) ta'kidlaganidek, "Lug'at nafaqat tilda bir qator tovushlarning birlashuvi natijasida o'rnatilgan belgilar, kodlar yoki ko'rsatkichlar, tilshunoslikda deyilganidek, balki tushunchalar olami sifatida ham ta'riflanadi. O'sha tilda so'zlashuvchi jamiyatning moddiy va ma'naviy madaniyati dunyoqarashning in'ikosi sifatida qaralishi kerak. Har bir ko'rsatkich darajaga ega. Shu munosabat bilan, indikator qabul qiluvchiga yetkazmoqchi bo'lgan xabarni chetga surib qo'yish mumkin emas. Bundan tashqari, tilning asosini madaniyat va uning unsurlari tashkil etishi ma'lum (Kaplan, 2019: 154). Yuzaki tuzilishda mavjud bo'lgan lug'at asosan madaniy ma'lumotga ega. Shu sababli, til tahlilini to'liq o'tkazish uchun belgi, jo'natuvchi va qabul qiluvchining holatini hisobga olish va shu nuqtai nazardan tahlil qilish kerak. Biroq, tilning yaxlitligi tilning muayyan qismlarini o'rganuvchilarga taalluqli emas. Qo'shimchalarning so'zga ta'siri Eker (2016: 259-261) fikricha, "ildiz, asos va sodda so'z, faqat bitta mustaqil morfemali so'z"; o'zagi "hosil qo'shimchasi qo'shilgan so'z"; Qo'shimcha - "unli tovushning bir yoki bir nechta bo'g'inlaridan iborat bo'lgan, so'zlar o'rtasida turli xil ma'no munosabatlarini o'rnatadigan yoki yangi so'zlarni yaratuvchi tilning eng kichik ma'noli birligi" hisoblanadi. Vural va Böler (2015: 141-142) fikricha, ildiz "kichikroq bo'laklarga bo'linib bo'lmaydigan va so'zlardagi barcha hosila va flektiv qo'shimchalar olib tashlanganidan keyin so'zning asosiy ma'nosini o'zida mujassam etgan qismdir" (2015: 139); o'zak "ot va fe'l o'zaklariga hosila qo'shimchalarini qo'shish orqali hosil bo'lgan va ular bog'langan ildizga ma'no jihatdan bog'langan hosila so'z"; Suffikslar - "gapdagi so'zlar o'rtasida vaqtinchalik ma'no munosabatlarini o'rnatish yoki yangi so'z hosil qilish uchun ildiz va o'zaklarning oxiriga qo'shilgan tovush yoki tovushlardan iborat funksional shakllar"dir. Turk tilida qo'shimchalar ikkiga bo'linadi: hosila qo'shimchasi va qo'shimchasi ya'ni o'zak yoki o'zakga hosila qo'shimchalari qo'shilganda, o'zak yoki o'zakda doimiy o'zgarishlar sodir bo'ladi, fleksiyon qo'shimchalari esa o'zak yoki o'zakda vaqtinchalik o'zgarishlarga sabab bo'ladi. Qo'shimchalar o'zlari qo'shilgan so'zning yuza va chuqur tuzilishida o'zgarishlarga sabab bo'ladi. Turk tili

agglyutinativ tildir. Yozma tilda qo‘shilish o‘zak yoki o‘zak oxirida sodir bo‘lgani uchun so‘z oxiridagi fonemalar qo‘shimchaning qaysi variantiga qo‘shilishini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ildiz/asos+qo‘shimcha birikmasida qabul qilingan struktura faqat qo‘shimcha emas. So‘zga ba’zi qo‘shimchalar qo‘shilganda, o‘zak/o‘zakda o‘zgarish sodir bo‘ladi. So‘zning yuzaki tuzilishidagi va so‘zga bevosita ta’sir qiladigan o‘zgarishlar natijalariga salbiy ta’sir ko‘rsatmaydi yoki ta’sirini minimallashtirish uchun birinchi navbatda ushbu so‘z va qo‘shimchalarni aniqlash kerak bo‘ladi. Qo‘shish natijasida yozma tilda vaqtinchalik o‘zgarishlarga sabab bo‘lgan so‘zlarning o‘zgartirilgan versiyalari yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan salbiy oqibatlarining oldini olish maqsadida ma’lumotlar bazasiga kiritildi. Ushbu o‘zgarishlar quyidagilardan iborat:

Birinchi dan turk tiliga turli tillardan kirib kelgan *beit*, *devr*, *ömr* kabi so‘zlar turkiy tilining tuzilishiga moslashib, *juft*, *davr*, *hayot tarzida* qo‘llanadi. Lekin aytish mumkinki, bu so‘zlar unli bilan boshlangan qo‘shimchani olgandan so‘ng o‘zining eski shakllariga aylangan. Bu hodisa asl so‘z va uning turkiy tilga moslashgan yo‘lini ko‘rib chiqsak, so‘z tuzilishiga moslashgan variantga unli bilan boshlangan qo‘shimchaning qo‘shilishi holatlarini ko‘rib chiqsak, *singarmonizm* unli hosilalanishi deyiladi. Turkchada, bu unlilarning tushishi ham hisoblanadi. Ikkinchi dan Turkcha lug‘atda turkchaga moslashtirilgan struktura boshi sifatida kiritilganligi sababli, bu shakl faoliyatiga ta’sir qilmaydi. Biroq qo‘shimcha natijasida so‘zning ichki tovushida o‘zgarish sodir bo‘ladi. Bu o‘zgarish natijaga ta’sir qilmasligi uchun bu ma’lumotlar e’tibordan chetda qolmadi va bu so‘zlarning so‘zga variant sifatida qo‘shildi. Turk tiliga arab tilidan kirgan ba’zi so‘zlar asl shakllarida yonma-yon ikki undosh tovushga ega. Bu so‘zlar turkiy tilda bir undosh bilan qo‘llanadi. Biroq ular unli bilan boshlanadigan qo‘shimchani olganda, oxirgi tovushdagi undosh qo‘shilib ketadi yoki asl shakliga qaytadi. *Hakk > hak*, *hadd > had*, *zidd > zid*, *zamm > zam*, *sirr > sir* kabi so‘zlarni bu so‘zlarga misol qilib keltirish mumkin (Eker, 2016: 237). Ushbu so‘zlarning versiyalari bilan qidiruv hech qanday salbiy natija bermaganligi sababli, ushbu so‘zlarning geminizatsiyalanmagan versiyalari ma’lumotlar bazasiga kiritilmagan. Turkiy tilda affiksatsiya faqat qo‘shimcha sifatida ko‘rilsa-da, boshqa tillardan kiruvchi so‘zlarda old va oxirgi affikslar mavjud. Anormal va okundu kabi so‘zlar prefiksatsiyaga misol sifatida keltirilishi mumkin (Eker, 2016: 258). Ichki o‘zgarish so‘zdagi farqlarni keltirib chiqaradi. Eker (2016: 258) fikricha, ichki o‘zgarishda so‘z affikslarni qabul qilmaydi, balki so‘z ichidagi bir qism boshqa qism bilan almashadi. Ingliz tilidagi *sing*, *sang*, *sung* so‘zlari bu holatga misol bo‘la oladi. Turk tilida ichki o‘zgarish bo‘lmasa-da, *me*, *sen*, *o* olmoshlarining shakllari, natijada (-A) hol qo‘shimchalari, *ya’ni* *bana*, *sana*, *her*, ichki o‘zgarishga o‘xshaydi. Turkcha lug‘atda bu so‘zlarning “*menga*, *senga*, *unga*” kabi kirish ma’lumotlari bo‘lgani uchun bu olmoshlar “*men*, *sen*, *unga*” so‘zlarining varianti sifatida emas, alohida so‘z sifatida ma’lumotlar bazasiga kiritildi. Turk tilida

so'z oxiri o'zgarishi haqida so'z yuritilganda aqlga keladigan o'zgarishlardan biri bu tonlama. Oktonizatsiya-bu "ohangsiz undoshlar ikki unli orasida qolganda yoki unli bilan boshlanadigan qo'shimcha ulardan keyin kelganda tonal sifatga ega bo'ladigan holat" (Vural va B Bitcepthller, 2015:116). Ildiz yoki asosning oxirida joylashgan ç, k, p, t tovush birliklari orientatsiya, belgilash, egalik kabi unli bilan boshlana olganda, bu ildiz yoki asosning oxiridagi tovush birliklari o'zgarishlarga uchraydi. ç > c; k > g; g; p > b, t > d;. Tonlama tufayli yuzaga kelgan ushbu o'zgarish ma'lumotlar bazasiga variant sifatida kiritilgan. Qo'shish tufayli yuzaga kelgan yana bir tovush hodisasi unli qisqarishdir. Qisqartirish-bu keng unli larning tor unli larga aylanishi va til rivojlanishi bilan bu hodisa xoslana boshlandi (Eker, 2016:230). -e/a tovush birliklari bilan tugaydigan fe'llarga hozirgi zamon qo'shimchasi -yor qo'shimchasining qo'shilishi natijasida -e /a tovush birliklari, ıyor > anla-anlıyor kabi tovushlari rivojlanadi va qisqarish sodir bo'ladi. So`zga -cIk/cUk qo`shimchasining qo`shilishi natijasida so`z o`zagida ba`zi o`zgarishlar sodir bo`ladi. "Ufak+cık > ufacık, biri+cik > biricik, az+cik" so`zlarini bu holatga misol qilib keltirish mumkin. Turkcha lug'atda bu qo'shimcha bilan qo'shilgan maqola sarlavhalari mavjudligini hisobga olsak (azcık, bebecik, sosyal, Biricik, Damlacık, Dapdaracık, İncecik va boshqalar) bu so'zlar ustida boshqa tadqiqot o'tkazilmagan. Turk tilidagi so'z boyligi bo'yicha tadqiqot olib boradiganlar tomonidan ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan yana bir tuzilma bu ikkilanishdir. Qaytarilishlar yani takroriy so'zlar rivoyatning rang-barangligini ta'minlaydi va hikoyaning yanada samarali bajarilishiga yordam beradi. Qaytarilishlar turli yo'llar bilan o'rnatilishi mumkin. Bular; "1) Ot, sifat va aniqlovchi kabi deyarli barcha so'z turlaridan olingan, sinonim hisoblanishi mumkin bo'lgan elementlar bilan tuzilgan mahalliy va chet eldan kirib kelgan so'zlari bilan tuzilgan takrorlashlar; Takrorlash orqali qurilganlar: 2) Antonimlardan yasalgan takrorlashlar: 3) Refleksiv takrorlashlar: a) faqat ma'lum bir harakat, hodisa, vaziyat uchun ishlatiladiganlar: b) bir nechta harakatni tavsiflovchi refleksiv takrorlashlar: c) gradatsiyani ko'rsatadigan refleksli takrorlashlar: d) Refleksiv ikkilanishlar asosidagi uchlik shakllari:" (Oqsan, 2019: 65-69) barpo etiladigan keng qamrovli yo'llari bor. Aksan ro'yxati sifatida til chegaralarining yo'qligi kabi dilemmalar ham turli yo'llar bilan paydo bo'lishi mumkin. Turkcha lug'atga asoslangan tadqiqot o'tkazilganligi va dilemmalar ko'lamini hisobga olsak, lug'atdan boshqa qo'shimchalar kiritilmagan. Turkcha lug'atdagi elementning boshida joylashgan ushbu tuzilmalar boshqa so'zlar bilan birgalikda olingan va qidiruvdagi har bir element uchun so'zlarga nisbatan qo'llaniladigan jarayondan tashqari boshqa jarayon qo'llanilmagan. Turk tilini chet elliklarga o'rgatishda lug'at so'zlar tilini tushunishning eng muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Tilning ma'no doirasini so'zlarga birlashtirilgan ma'nolar orqali tushuntirishga harakat qilindi. Shu sababli, tilni tushunish uchun ushbu tildagi belgilarni (alifboni) o'rganish va ushbu belgilarni birlashtirish orqali hosil bo'lgan so'zlarni o'rganish kerak. Til o'rganish

jarayoni oxirida o'quvchi muayyan xatti-harakatlar shakllarini bajarishi kutilmoqda. Kurs oxirida o'quvchidan kutilgan til ko'nikmalari turk tilini o'qitishning to'rtta asosiy ko'nikmalariga asoslanib aniqlandi (T. R. R. Maarif vakf, 2020: 41-74). O'quvchi ushbu til ko'nikmalarini ochib berishi uchun o'zi xohlagan xatti-harakatlar va munosabatlar uchun so'z boyligiga ega bo'lishi kerak. Tilni o'qitish, lug'atni o'qitish, so'zni qaysi til tizimiga kiritish kerakligi, qancha turli xil so'zlar, iboralar, maqollar va boshqalar bo'yicha olib borilgan ko'plab tadqiqotlarda til o'qitish kitobida uning ishlatilishi o'rganilgan va hatto ushbu sharhlarning ba'zilarida ham ushbu ma'lumotlarni kitoblarni taqqoslash orqali xulosaga kelish maqsad qilingan. Shuni ham aytish mumkinki, lug'atni o'qitish tilni o'qitish kitoblarini tayyorlaydiganlar uchun ham muhimdir. Bundan tashqari, alifboni o'rganish A1-A2 turk kitobiga kiritilgan bo'limda keng lug'at mavjud. Chet elliklar uchun turk grammatikasi kitobining oxirida kitobdagi so'zlarni o'z ichiga olgan lug'at mavjud. Ushbu lug'atdagi so'zlarning inglizcha Arab, fors va fors ekvivalentlari ham mavjud. Bundan tashqari, fe'llar ro'yxati mavjud (Zulfikar, 1980). Chet tilini o'qitish sifatida turk tilida o'qitishni sog'lom tarzda olib borish uchun turk tilidagi so'zlar va og'zaki aktiv uchun tegishli so'zlarni aniqlash bilan birga bu so'zlarning qo'llanilishini aniqlash zarur va muhimdir. Chunki odam qanchalik ko'p lug'atga ega bo'lsa, u shunchalik oson muloqot qila oladi (Kara Racekatzkan, 2020:129). Muloqot uchun zarur bo'lgan lug'at bilimiga ega bo'lish grammatikani o'rganishga ta'sir qiladi, shuningdek o'quvchining motivatsiyasiga bevosita ta'sir qiladi, bu o'quv jarayonining ijobiy o'tishini ta'minlaydi. Biroq, turk tilini chet elliklarga o'rgatishda asosiy lug'at bo'yicha ko'plab tadqiqotlar mavjud bo'lsa-da, ko'pchilik tomonidan qabul qilingan manba tadqiqotlari mavjud emas. Tilning asosi bo'lgan so'zlar bo'yicha umumiy manbani aniqlay olmaslik o'rganishda turli muammolarga, shuningdek o'lchovlarga olib keladi. Hatto aytish mumkinki, tilni o'qitishning asosiy muammosi shundaki, tildagi asosiy lug'at hali to'liq aniqlanmagan (G. D. Cen va ayd D. N., 2021, Karataydan keltirilgan, 2020:261). Ushbu muammoning yechimi sifatida chastotali tadqiqotlar o'tkazilishi ko'rsatildi (Recen, 2021:98). Asosiy so'z boyligini aniqlashda so'z chastotasidan tashqari, turk xalqining so'zga qo'shadigan ma'nosini ham hisobga olish kerakligini ta'kidlaydi. Turk tilini chet elliklarga o'rgatishda yozma yoki og'zaki manbalardan foydalangan holda lug'at soni bo'yicha ko'plab tadqiqotlar o'tkazildi. Biroq, ba'zi tadqiqotlarda dilemma, so'zlar, maqollar, idiomalarning namunalari bir butun sifatida baholanmagan va alohida ko'rib chiqilgan (Gbcen, 2016:7). Agar ushbu tuzilmalar bir butun sifatida baholanmasa va alohida qabul qilinmasa ham, ushbu so'zlarni birlashtirish uchun zamin tayyorlaydigan hodisaga va ushbu tuzilma tomonidan yaratilgan semantik yaxlitlikka zid bo'lgan munosabat mavjud bo'lsa ham, ushbu sohada kelajakdagi tadqiqotlarni kashshof qilish muhimdir. Ushbu mavzu bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarga quyidagi misollarni keltirish mumkin: Arslan (2014) A1-A2 ko'rib, B1, uning ishda "Cibakaya indeksi

dasturi" bilan chet elliklar uchun yangi HITIT turk kitob B2-C1 kitoblar. Qo'shimchalari ushbu tadqiqot ma'lumotlarini yig'ish jarayonida so'zlardan o'chirildi va fe'l affikslari qurilish qo'shimchalari sifatida qabul qilindi. Hikmatlar, iboralar, so'z birikmasi, qo'shma fe'llar va maxsus otlar ham bir butun sifatida ko'rib chiqiladi. 5524 ta so'zning soni A42 - A2, 13412 - dagi imtihonda ishlatilgan 52 ta matnda B1, 12885-dagi imtihonda ishlatilgan 41 ta matnda B2-C1 da aniqlangan. Tekshiruv natijasida, B1 kitobida og'zaki ishtirok etish sifatida, boshqa kitob bilan Tufekcioglu tomonidan tayyorlangan " akademik chet Tili sifatida " (2018) Turkcha: ijtimoiy Fanlar bo'yicha akademik va texnik lug'at" 385 -2005 yillarda nashr etilgan va ULAKBIM tomonidan skanerlangan 2016 ta ijtimoiy fanlar sohasidagi maqolalarga asoslangan. Dek. (2016) tomonidan ishlab chiqarilgan dasturiy ta'minot bilan lug'at ma'lumotlari Chukurova universiteti turkologik tadqiqotlar markazi tomonidan taqdim etilgan serverga yuklab olindi va unga kirishdi. Tadqiqotda 1854157 lug'at birliklarining ma'lumotlari olingan. Istanbuldagi chet elliklar uchun Turk turkchasi, chet elliklar uchun Gazi turkchasi, chet elliklar uchun yangi HITIT turkchasi va chet elliklar uchun A1-A2 darsliklar to'plamini va 147-A2 darajasida O'zbekistonda o'qigan talabalarning yozma va og'zaki ilovalarida so'zlarning mavjudligini taqqosladi va o'rganib chiqdi. Eng ko'p ishlatiladigan ikki yuz ellikta so'z ushbu sohada olib borilgan boshqa tadqiqotlar bilan taqqoslandi. Turk tili o'qituvchisi Gyotsenning (2016) "chet elliklar uchun tayyorlangan turk darsliklarida lug'at mavjudligi va Turk tilini chet tili sifatida o'rganadiganlarning yozma iboralarida lug'at mavjudligi" nomli tadqiqoti ham ushbu sohada tayyorlangan muhim tadqiqotlardan biridir. Tadqiqot doirasida A1, A2 darajasidagi Yangi xitit va Istanbul chet elliklar uchun turk kitoblaridan foydalanilgan. Ma'lumotlarni tavsiflovchi tahlil qilish uchun Cibakaya dasturi qo'llanildi. Tadqiqot natijasida kitoblarda eng ko'p ishlatiladigan so'zlar o'rtasida farqlar borligi va iboralar va farmonlar nuqtai nazaridan umumiy tushuncha yo'qligi aniqlandi. Bundan tashqari, tekshiruvda bir xil darajadagi kitoblarning og'zaki aktivlari bir-biridan farq qilishi va bu kitoblar o'rtasida og'zaki aktivlar haqida umumiy tushuncha yo'qligi aniqlandi. Kompilyatsiyada TS Corpus dasturiy ta'minot infratuzilmasi ishlatilgan. Kitobga asoslangan kompilyatsiya bo'lish nuqtai nazaridan, bugungi kunda keng qo'llaniladigan kitoblar kurslarida so'zlarning mavjudligini aniqlash o'qitishda etishmayotgan yoki noto'g'ri elementlarni tuzatish uchun ishlatilishi kerak. Turk tilidagi o'quv kitoblarida mavjud bo'lgan lug'at o'qitishda ishlatilishi mumkin, shuningdek, o'qitish yetarli yoki kerakli darajalarga erishish mumkinligini aniqlash uchun ishlatiladi. G. Rakkabz (2022: 44-61) uning tekshiruvi natijasida C1 o'quvchisi C1 kursi tomonidan olib kelingan til qobiliyatlari bilan gaplasha olmasligini, asosiy turk tilida qolib, til ko'nikmalarini oldinga olib chiqa olmasligini aniqladi. Ushbu muammoning yechimi sifatida u CARDIL usulini va kitobni taklif qildi A1-A2 tomonidan turk tilida so'z va matnlarning mavjudligi ajralmas bir butundir. Matnlarni ishlab chiqarish va ushbu sohada ishlatiladigan

matnlarni tanlash, shuningdek, chet elliklarga turk tilini o'rgatishda so'zlarning mavjudligi bilan bog'liq tadqiqotlar o'tkazish muhimdir. Gekatcler (2022) ushbu sohada foydalanish uchun o'rta va yuqori darajadagi hikoyalar yozgan. Hikoyalar teng va qarama-qarshi ma'nodagi savollarni o'z ichiga oladi, to'g'ri va noto'g'ri, klassik savol turi, idioma va so'z ma'nosi kabi. Ushbu hikoyalar so'z boyligini o'qitishda ham, ma'noni tushunish va talqin qilishda ham muhim. Sarigul (2021) turk tilini o'qitishda foydalanish uchun A1 lug'atidan iborat asarga ega. A1 so'z va so'z aktivlarini o'z ichiga olgan kitob fe'llar, otlar, sifatlar, zarflar, shakl so'zlari kabi yigirma sakkizta sarlavha ostida tasniflanadi. Turkcha A1 Lug'at kitobi o'quvchi ham, o'qituvchi ham o'rganish bosqichida foydalanishi mumkin bo'lgan foydali manbadir. O'lchov-bu shaxs yoki ob'ektlarning ma'lum bir xususiyatga ega yoki ular mavjud bo'lgan fazilatlarining mavjudligi darajasini aniqlash orqali ma'lumotlarga erishish uchun qilingan o'lchov. Baholash-bu o'lchov oxirida olingan ma'lumotlardan foydalangan holda qabul qilingan qaror. Inson mavjud bo'lganidan beri mavjud bo'lgan yoki keyinchalik sotib olingan ba'zi elementlarning yetarliligi yoki mavjudligini aniqlash uchun ko'plab o'lchovlar o'tkazildi. Ushbu o'lchovlar jismoniy xususiyatlarni ham, psixologik va aqliy xususiyatlarni ham o'z ichiga olishi mumkin. Insonning kuch, go'zal yoki chiroyli ko'rinishi, bo'yi, vazni kabi xususiyatlarini jismoniy o'lchovlarga misol sifatida keltirish mumkin bo'lsa, psixologik o'lchov namunasi sifatida insonning his-tuyg'ulari va fikrlarini, shaxsiy xususiyatlarini va xatti-harakatlarini o'lchaydigan o'lchov vositalari berilishi mumkin. Shunga qaramay, o'lchovlar shaxsga qaratilgan bo'lishi mumkin yoki ular guruhga ham qaratilgan bo'lishi mumkin. O'lchovni ishonchli va aniq bajarish uchun o'lchov asbobiga ham ba'zi o'lchovlar o'tkazilishi kerak. O'lchov qaysi xususiyatga ega va o'lchov guruhi qanday shakllantirilganligi ushbu o'lchovlarni amalga oshirish samarali tajriba etish orqali xulosa chiqariladi. O'lchov natijasida to'g'ri ma'lumotlarga erishish uchun o'lchovdagi o'lchov vositasining yetarliligini tekshirish kerak. Ushbu o'lchovlarda, xuddi o'lchov vositasidagi kabi, sub'ektivlik emas, balki ob'ektivlik birinchi o'rinda turishi kerak. Har bir o'lchovda bo'lgani kabi, turk tilini chet elliklarga o'rgatishda ishlatiladigan o'lchovlarda muayyan qoidalar va tamoyillarga rioya qilish kutilmoqda. Bunga maqsadli xatti-harakatlarning ishonchliligi, aniqligi, selektivligi, o'lchov vositasining mavjudligi va yetarliligi misol shunga o'xshash natijalar birinchi o'lchov va ikkinchi o'lchov o'rtasida sodir bo'lishi haqiqat o'lchov holatida juda yaxshi, bu ikki o'lchov o'rtasida ortiqcha farq yo'q. Bu yerda testning tasodifiy natijalarni aniqlashiga yo'l qo'ymaslik uchun harakat qilinadi. O'lchov vositasi natijalaridagi barqaror munosabat o'lchov vositasining ishonchliligini oshirgani kabi, natijalardagi beqarorlik ham ishonchlilikni pasaytiradi. Aniqlik imtihonning kerakli vaziyat yoki xatti-harakatni o'lchashiga emas, balki o'lchashda ishlatiladigan asbobning xususiyatiga ishora qiladi. Ushbu sifatga misollar tipografik xatolar, tinish belgilari kabi elementlardan foydalanish, savol elementida yoki

uslublarda noaniqlikning yo'qligi, agar mavjud bo'lsa, o'lchovga ta'sir qilishi mumkin. Aniqligi ishonilmagan o'lchov vositasidan olingan natijalar to'g'ri ekanligini aytish mumkin emas. Shu sababli, o'lchov vositasining aniqligi o'lchov natijasining aniqligiga ta'sir qiladi. Selektivlik-bu o'lchovning kerakli o'lchovni to'g'ri bajarish qobiliyati. O'lchanadigan xatti-harakatlarning turli darajalariga tegishli ekanligi ma'lum bo'lgan o'quvchilardan shunga o'xshash ballarni olish o'lchov vositasining selektivligi past ekanligini ko'rsatadi. O'lchovi olingan shaxslarning o'lchash uchun kerakli xatti-harakatlarga ega ekanligini aniqlash o'lchovning selektivligi bilan bog'liq. Agar shkalada bo'lishi kerak bo'lgan boshqa xususiyatlarga ega bo'lsa ham, o'lchovdan foydalanish bosqichida uni turli sabablarga ko'ra yoki afzalliklar uchun ishlatmaslik mumkin. Qo'llash qiyin, qimmatga tushadigan va o'lchov vositasi sifatida qiyin yoki uzoq tayyorgarlik bosqichini talab qiladigan o'lchovni o'lchovdan foydalanadigan shaxs(lar) yoki muassasa(lar) afzal ko'rmasligi mumkin. Bu holat shkalaning mavjudligi bilan chambarchas bog'liq. Foydalanilmagan shkala, qanchalik kam noto'g'ri natijalar bermasin, hech qanday ahamiyatga ega emas. Shu sababli, tarozilarni tayyorlash, qo'llash va qayta ko'rib chiqish bosqichlari afzal vaqt ichida bo'lishi kerak, shkala u qo'llaniladigan guruhga osongina etkazilishi kerak va bu bosqichdagi narx past va ob'ektiv bo'lishi kerak. Faqat shu tarzda o'lchovni yaroqli deb hisoblash mumkin. Malaka "1. Makala sohibi va holati. 2. Maxsus bilim, haydovchilik guvohnomasi, ishni bajarish uchun kuch beradigan vakolat. 3. Bu "o'z burchini, qobiliyatini, vakolatini bajarish uchun kuch" deb ta'riflanadi (turkcha Lug'at, 2011: 2584). O'lchovdagi vakolat o'lchov vositasining vazifasini bajarish holatini ochib beradi. Til imtihonlari, shuningdek, o'quvchilarning til haqidagi bilimlari yetarli yoki yo'qligini o'lchaydi. Xususiyat yoki ma'lumotlarning yetarliligi o'lchanadigan bo'lsa, o'lchov vositasi yetarli darajada o'lchovni amalga oshirishi kutilmoqda. Boshqacha qilib aytganda, u o'lchov vazifasini kerakli tarzda bajarishi kerak. Mavzu haqida bilmagan odam uchun ushbu mavzuni o'rgatish mantiqqa mos kelmagani kabi, tilni bilishni o'lchaydigan o'lchov vositasi haqidagi bilimlar ham ushbu mavzu bo'yicha o'lchanishi kerak. Biroq, bu yerda o'lchov to'g'ridan-to'g'ri imtihonni tayyorlayotgan shaxsga yoki shaxslarga emas, balki natijada, ya'ni imtihonga qaratilishi kerak. Chunki ma'lumotning inson uchun mavjudligi bu shaxsning harakatlari to'g'ri ekanligini ko'rsatmaydi. Yolg'on gapirish, o'g'irlik kabi ba'zi xatti-harakatlarni deyarli hamma biladi. Biroq, ko'p odamlar bu haqda bilishlariga qaramay, bu harakatlarni qilishadi. Boshqacha qilib aytganda, muammoni bilish yoki bilmaslikdan kelib chiqmaydi. Shu sababli, ushbu tadqiqotda imtihonni tayyorlaydiganlarning malakasi emas, balki tayyorlangan imtihon yetarli bo'ladimi, ya'ni olingan natijaning yetarliligi hisobga olinishi kerak. O'lchovni baholashda ishlatiladigan savollar turlariga to'xtalib o'tish lozim. O'lchov va baholash ta'limda ko'p joylarda va vaqtlarda qo'llaniladi. O'quvchining rivojlanishi ta'lim-tarbiya davom etayotgan davrda o'tkazilgan o'lchovlar

bilan aniqlanadi va o'quvchiga berilishi kerak bo'lgan xatti-harakatlar ushbu jarayonga qadar berilganmi yoki yo'qmi osonlikcha aniqlanadi. Olingan ma'lumotlar natijasida kerakli maqsadlarga erishilmaganligi aniqlanganda, sabab o'rganiladi va muammolar hal qilinadi. Turk tili kursi imtihonlari, darsliklardagi subtekst savollari va birlik oxirida o'lchash va baholash savollari, o'qituvchi tomonidan o'tkazilgan daraja imtihonlari, og'zaki imtihonlar, sinfda o'qituvchi tomonidan berilgan savollar, chet elliklarga turk tilini o'qitishda o'tkazilgan kurs ishlari imtihonlari ushbu o'lchov baholariga misol sifatida berilishi mumkin. Ta'lim-tarbiya jarayoni oxirida o'tkazilgan o'lchov baholarida o'quvchiga berilishi kerak bo'lgan xatti-harakatlar qanday darajada ekanligi aniqlanadi va buning natijasida qaror qabul qilinadi. Ta'limda ishlatiladigan o'lchov va baholash savollari turlari quyidagicha: Turk tili kursi imtihonlari, darsliklardagi subtekst savollari va birlik oxirida o'lchash va baholash savollari, o'qituvchi tomonidan o'tkazilgan joriy, oraliq va yakuniy imtihonlari, og'zaki imtihonlar, sinfda o'qituvchi tomonidan berilgan savollar, chet elliklarga turk tilini o'qitishda o'tkazilgan kurs ishlari imtihonlari ushbu o'lchov baholariga misol sifatida berilishi mumkin. Ta'lim-tarbiya jarayoni oxirida o'tkazilgan o'lchov baholarida o'quvchiga berilishi kerak bo'lgan xatti-harakatlar qanday darajada ekanligi aniqlanadi va buning natijasida qaror qabul qilinadi. Ta'limda ishlatiladigan o'lchov va baholash savollari turlari quyidagicha: Ochiq savol turi-bu faqat savol ildizidan iborat o'lchov turi. Javobni ifodalash usuli odamdand odamga farq qilishi mumkin. Unda javob haqida ma'lumot yo'qligi sababli, o'lchovda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tasodifiy to'g'ri javob berish ehtimoli past. Ochiq savollar o'z-o'zini ifoda etish qobiliyatini, grammatikadan foydalanishni va o'lchovga duchor bo'lgan shaxsning mavjud lug'atidan foydalangan holda kerakli mavzu bilan bog'liq hikoyani bayon qilish qobiliyatini o'lchash uchun muhim o'lchov vositasidir. Ochiq savol turidan iborat imtihonni tayyorlash oson, chunki savol turi faqat savol umumiylikdan iborat. Biroq, savollarga javob o'lchovni baholashdan o'tgan odamlarning soni kabi ifoda shakli bo'lganligi sababli, baholash bosqichi boshqa turdagi savollarga qaraganda ko'proq vaqt talab etadi.

Bundan tashqari, baholash bosqichida baholashni amalga oshiradigan shaxsning ruhiy holati baholashga ta'sir qilishi mumkin. Ochiq savol turi bilan o'lchash bosqichida tasodifiy haqiqatdan qochilsa va o'lchovning ishonchliligi oshirilsa ham, baholashda baholash bosqichida aniq mezonning yo'qligi baholashning ishonchliligiga ta'sir qiladi. Boshqacha qilib aytganda, ochiq savol turida o'lchov ishonchliligi o'sha, baholashning ishonchliligi bir xil darajada pasayadi. To'g'ri-yolg'on savollar; manba sifatida ko'rsatilgan matn, fikr, hodisaga qarab tayyorlangan; odatda bitta, ba'zan bir nechta jumladan iborat; manba sifatida ko'rsatilgan matn, fikr yoki hodisaga ko'ra jumla(lar) dagi ma'no to'g'ri yoki yo'qligiga javob kerakli o'lchov savolidir. U bitta to'g'ri javob va bitta noto'g'ri javobdan iborat bo'lganligi sababli, o'quvchining tasodifiy

to'g'ri javob darajasi oshadi. Hatto aytish mumkinki, butunlay tasodifga asoslangan savol turi mavjud (Nuho Rik va Kayganach, 2008:195). Taalukli savollar, bunday so'zlar kabi elementlar, tushunchalar, bir-biriga ikki xil bo'limlarda mavjud va ulangan taklif shaxs tomonidan mos bo'lishi talab etiladi. Ular o'rtasidagi aloqa yordamida o'lchash darkor. Ushbu gugurtlarni o'qlar bilan, shuningdek, boshqa elementning boshida qavs ichida qolgan bo'sh joyga ikki xil bo'limda joylashgan elementlarning boshidagi raqamlar yoki harflarni yozish orqali amalga oshirish mumkin. Bo'shliqni to'ldiradigan savollar-bu jumla yoki paragrafdan so'z yoki so'zlar guruhini ajratib olish va bo'shliqni o'lchashga darkor bo'lgan shaxs to'ldirishi kerak bo'lgan savol turi. Gap yoki paragraf ichida to'ldirilishi kerak bo'lgan bir nechta maydon bo'lishi mumkin. Bo'shliqni to'ldirish savollarida bo'shliqni to'ldirish uchun javobni o'quvchidan o'lchov vositasining biron bir joyiga bermaslik orqali so'rash mumkin, shuningdek ko'p tanlovli savol turi variant tizimidan ham foydalanish mumkin. Boshqacha qilib aytganda, bo'shliqqa/bo'shliqlarga keltirilishi kerak bo'lgan javob savolning pastki qismidagi variantlarda berilishi mumkin va o'quvchidan bo'shliqqa keltirilishi kerak bo'lgan tegishli variantni belgilash so'ralishi mumkin. Ha - yo'q savol turi funktsiya va o'lchov jihatidan true-false savol turiga o'xshaydi. Ha-yo'q savol turida ma'lum bir matn yoki hodisaga qarab kerakli ma'lumotlar matnda bo'ladimi yoki yo'qmi, ma'lumot so'raladi. Ushbu turdagi savollarda berilgan bayonotlar odatda jumla shaklida emas, balki qisqartirilgan tuzilish shaklida bo'ladi. Agar so'ralgan ma'lumotlar matnda mavjud bo'lsa yoki mavjud bo'lmasa, strukturaning oxirida joylashgan var yoki yok katakchalarini tekshirish talab qilinadi. Ushbu turdagi savollarda, to'g'ri-noto'g'ri savol turida bo'lgani kabi, o'quvchining tasodifiy to'g'ri javob berish ehtimoli katta. Bir nechta tanlov esa ko'p tanlovli savol-bu to'g'ri javobga ega variantlar soni turlicha bo'lgan savol turi. Sinovdan o'tgan guruhning fazilatlariga ko'ra, uslublar soni 3, 4, 5 shaklida o'zgarishi mumkin. Bu o'quvchining o'ziga berilgan savol uchun mos yoki eng mos variantni topishi va belgilashidan iborat o'lchov vositasidir. To'g'ri javobdan tashqari, to'g'ri javobga yaqin bo'lgan jozibali javob ham mavjud. Variantlar orasida bitta to'g'ri javobga ega bo'lish o'lchovdan keyin jarayonni tezlashtiradi, shuningdek ob'ektiv baholashga imkon beradi. Biroq, Turgut va Baykul (2015: 202-213) ham ta'kidlaganidek, bir nechta tanlov savollarini tayyorlash uchun ba'zi elementlarni hisobga olish kerak. Tayyorgarlik bosqichi klassik savol turidan iborat o'lchovdan ko'ra qiyinroq bo'lsa-da, bugungi ta'lim tizimida ko'p tanlovli savol turi keng qo'llaniladi, chunki baholash bosqichi tez va natijaning ijobiy yoki salbiy ta'sir darajasi past. Chet elliklarga turk tilini o'rgatish ham u ishlatiladigan sohalardan biridir. Biroq, turk ta'limotining boshqa o'qitish tizimlaridan farq qiladigan ba'zi talablari tufayli, ko'p tanlovli savol turi chet elliklar uchun mo'ljallangan. Aytish mumkinki, uni turk ta'limotida qo'llash o'rinli emas.

Xulosa qilib shuni aytish mumkin O'lchov hayotning barcha sohalarida qo'llanilganidek, til o'rgatishda ham qo'llaniladi. O'qitish bosqichini to'g'ri davom ettirish uchun o'quvchining tilni bilishi yoki bilmasligi, bilsa, qay darajada bilishini o'lchash muhim ahamiyatga ega. Chet elliklarga turk tilini o'rgatishda o'quvchilarning til darajasini o'lchash uchun turli o'lchov vositalari qo'llaniladi. Ushbu o'lchov vositalaridan biri Til darajasini bilish testidir (STS). Har bir shkala o'lchashdan oldin aniqlik, ishonchlilik, haqiqiylik va boshqalar uchun tekshiriladi. Ushbu tadqiqotda o'quvchilarning turk tili darajasini o'lchash uchun foydalaniladigan STSlarning so'z boyligi o'rganildi. Imtihonda ob'ektiv, tez va barqaror natijaga erishish uchun nafaqat kitoplar shu bilan birga malaka dasturi deb nomlangan kompyuter dasturidan foydalanildi. Ma'lumotlar bazasi hozircha so'nggi nashr bo'lgan va tadqiqotchilar tomonidan ma'lumotnoma sifatida foydalanilayotgan Turkcha lug'atning 11-nashridan iborat. Turkcha lug'atdagi ma'lumotlar maqola ichidagi va maqola ichidagi ma'lumotlarga bo'linadi. Ma'lumotlar bazasi xuddi shunday tarzda yaratilgan.

Tildagi o'zgaruvchan tuzilmalarni hisobga olgan holda, element ichidagi va elementning boshi ma'lumotlariga variantlar qo'shildi. Lug'at tanlashda farqlar bo'lishi mumkin bo'lsa-da, so'z va daraja munosabatlari nuqtai nazaridan eng to'g'ri manba bu sohada qo'llaniladigan ma'lumotnomalardir. Kitob mualliflari kitoblardagi lug'atni ma'lum bir ro'yxatdan oladimi yoki biron bir elementga rioya qilmasdan tayyorlaydimi, o'lchov va baholashni o'zgartirmaydi. O'lchov va baholashni o'zgartiruvchi omil bu o'qitishdir. Chunki o'qitishdagi o'lchov istalgan natijani emas, balki o'rgatilgan narsaning natijasini aks ettirishi kerak. Hech bir o'quvchi o'lchov bosqichida unga ko'rsatilmagan ma'lumotlar uchun javobgar bo'lmaydi. Talabalar o'zlarining til darajasini aniqlash uchun ta'lim oxirida yoki o'qishni boshlashdan oldin STS imtihonlarini topshirishlari mumkin. O'rganishdan oldin imtihon topshirgan odamning kitoblar bilan aloqasi yo'qligi sababli, bu yerdagi lug'at o'sha o'quvchi uchun yaroqsiz, degan fikr paydo bo'lishi mumkin. Biroq tilni kerakli darajada bilishlikka bel bog'lagan kishi shu sohada qo'llanilgan ma'lumotnomalardan biri bilan o'qishni davom ettiradi va yana imtihon topshiradi. Shu sababdan "Chet elliklarga turk tilini o'rgatish" kurslarining lug'at boyligi kitoblardagi lug'atdan kelib chiqib belgilandi va imtihonlar shu lug'at asosida tekshirildi. U STS larning lug'at boyligi orqali daraja kursining adekvatligini aniqlaydigan ma'lumotlar bazasida qo'llanilgan va foydalanilgan manba kitoblar lug'at jihatidan bir-biridan mustaqil ishlangan. A1 darajasidagi lug'at A1 kursiga tegishli; A2 kitobidagi A1 lug'atini olib tashlagach, qolgan lug'at A2; B1 kitobidagi A1 va A2 lug'atlarini olib tashlaganingizdan so'ng, qolgan lug'at B1; B2 kitobidagi A1, A2 va B1 lug'atlarini olib tashlaganingizdan so'ng, qolgan lug'at B2; C1 kitobidagi A1, A2, B1 va B2 lug'at so'zlari olib tashlangandan so'ng, qolgan lug'at C1 sifatida qabul qilindi. Olingan lug'at nisbatlariga ko'ra, daraja o'zi bog'langan darajaga tegishli lug'atning kamida 30 foizini o'z ichiga olishi kerak degan xulosaga keldi.

Savollarning almashuvchaligini aniqlashda savollardagi lugʻatning kitobdagi lugʻat bilan oʻxshashlik darajasi hisobga olindi. Maqolada namunaviy imtihon sifatida 2019 yilda Yunus Emre instituti web-saytida mavjud boʻlgan STS ishlatilgan savollarning soʻz boʻyligini birma-bir, daraja kurslarida va butun imtihon sifatida olish mumkin boʻlsa-da, bu ishda maʼlumotlar daraja kurslari asosida tuzilgan. Kitoblarning C1, B2, B1, A2 va A1 darajasidagi savollarning lugʻatiga mosligi alohida tekshirildi. A1 dan C1 ga oʻtishda ilgʻor yuqori va quyi daraja kurslarining oʻsishi kuzatilayotgan boʻlsa-da, C1, B2, B1, A2 kurslaridagi savollarning lugʻat nisbati oʻz kursida 30% dan oshmasligi mumkin. Shu sababli, imtihondagi barcha darajalar soʻz boʻyligi jihatidan A1 darajasida, deyish mumkin. Biroq, Yunus Emre instituti koʻp sohalarda oʻzini koʻrsatdi. Bu imtihon haqiqiy imtihon emas, degan fikr bor, chunki haqiqiy imtihonga tayyorgarlik jarayoni uzoq va mashaqqatli boʻlib, u faqat namuna sifatida eʼlon qilinadi. Tadqiqotning maqsadi har qanday STSdan foydalangan holda faoliyatini tushuntirish va keyingi imtihonlarni koʻrish uchun namuna koʻrsatishdir. Shu sababli, misol sifatida ishlatiladigan STS sifati emas, balki imtihonga xos natijalar muhimdir. Imtihonlarning yetarliligini oʻlchaydigan oʻlchov vositasi sifatida qaralganda, oʻlchovda mavjud boʻlishi kerak boʻlgan xususiyatlarga ham ega boʻlishi kutiladi. Oʻlchov vositasi ega boʻlishi kerak boʻlgan xususiyatlarni hisobga olgan holda, ishonchli, aniq, tanlangan, foydali va yetarli boʻlishi kutilmoqda. Uning ishonchliligini oʻlchash uchun xuddi shu quyi va yuqori daraja kursi savollari ikkinchi marta yuklandi. Olingan maʼlumotlar birinchi natijalar bilan bir xil boʻlgani uchun, olingan natijalar ishonchli deb aytish mumkin. Biroq, imtihonlarning aniqligi boʻyicha hech qanday kelishuvga erisha olmaydi. Agar savollarda imlo xatosi, tinish belgilari kabi elementlar mavjud boʻlsa, oʻlchovning aniqligi pasayadi. Selektivligidan xabardor boʻlsak-da, bu haqda hech qanday tilga olinmagan, chunki lugʻat elementlari standart mezonlarga mos kelishi bilan izohlangan va dasturlash ana shu tushunchada qoʻllanilgan. Agar biz yurish qulayligi va mosligini his qiladigan boʻlsak, bu xususiyatlarga qarshi maqsadlarni tushuntirish mumkin. Obʼektiv maʼlumotlarga ega boʻlgan, tezkor dasturlarni taqdim etish, hozirda hech qanday toʻlov yoʻqligi sababli harajatsiz boʻlish va sohada keng qoʻshimcha maʼlumotnomalar foyda kabi sifatning qulaylik va xizmatlarni taqdim etiladi.

Manba kitoblaridagi toʻgʻri otlar vaqt cheklanganligi sababli oʻchirilmagani uchun bu otlarda maʼnoli koʻrinadigan tuzilmalar olinadi va tire yordamida chalkashlik keltirib chiqaradigan feʼl- feʼl kabilar qoʻllaniladi va ot tuzilishi, boshqa feʼllarning asl shakliga tire qoʻshilmaydi, ularning feʼl ekanligini bildiradi, shakli esa "to be" boʻladi, topilgan tuzilmalarning paydo boʻlishi kabi kamchiliklar borligini aytish notoʻgʻri boʻlishi mumkin, chunki ular foydalanuvchiga aks ettirilgan asl maydonda "var" sifatida yozilgan, kitoblarda boʻlmagan boshqa boʻlimning nisbati berilmagan va turli soʻzlar boʻlgan tuzilmalar uchun maʼlumotlarni qidirish amalga oshirilmaydi. qoʻshish mumkin, masalan, ham... va. Natijaga qisman ham taʼsir qiladigan bu kamchiliklar

kelajakda ma'lumotlar bazasi va dasturiy ta'minot bosqichlarida amalga oshiriladigan yangi tartiblar bilan bartaraf qilinadi va yangi qo'shiladigan xususiyatlar bilan rivojlanishini davom ettiradi. Hozirda malaka dasturi, xorijliklarga turk tilini o'rgatishda foydalaniladigan darajani aniqlash imtihonlari, yuqori va quyi Daraja kursi imtihonlari, o'qitish bosqichida foydalaniladigan materiallarni tanlash, matn yozish va h.k. U ko'plab sohalarda qo'llanilishi mumkinligi sababli, u tadqiqotchilarga til o'rgatishda o'lchov bo'yicha malaka va nimani o'rgatish kerakligi haqida muhim ma'lumotlarni taqdim etadi, bu esa o'qitishning muhim nuqtasidir. Xorijliklarga turk tilini o'rgatish sohasida o'quvchilarga lug'at jihatidan **og'zaki malakasini o'lchashga** qulaylik yaratishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Aksan, D. (1996). Turk tili lug'ati. Anqara: Engin nashriyoti.
2. Aksan, D. (2019). Turk tilining kuchi. Anqara: Bilgi nashriyoti.
3. Oltmish to'rt, G. (2010). Chet tilini o'qitishda qanday o'lchov-baholash kerak? Nazariy ta'lim fanlari, 3 (2), 175-200.
4. Arslon, N. (2014). "Chet elliklarga turk tilini o'rgatish darsliklarida lug'at elementlarini tekshirish", nashr qilinmagan magistrlik dissertatsiyasi, Qoradengiz Texnika universiteti, Ta'lim fanlari instituti, Trabzon.
5. Ateşman, E. (1997). Turk tilida o'qish qobiliyatini o'lchash. Language Journal, (58) 71-74.
6. Barin, E. (2003). Chet elliklarga turk tilini o'rgatishda asosiy so'z boyligining ahamiyati. TÜBAR-XIII, 311-317.
7. Barthes, R. (1979). Semiotika tamoyillari. Anqara: Madaniyat vazirligi nashrlari.
8. Bayraktar Erten, N. (2017). -ma qo'shimchasining turkiy turkchada hosila qo'shimchasi sifatidagi vazifalari, Journal of History Culture and Art Research, 6(6), 556-563. doi: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i6.1273>
9. Boylu, E. (2019). Chet elliklarga turk tilini o'rgatishda baholash va baholash amaliyotlari va standart o'rnatish. Nashr qilinmagan doktorlik dissertatsiyasi. Chanakkale Onsekiz Mart Universiteti, Ta'lim fanlari instituti, Chanakkale.
10. Boz, E. (2002). Yakuniy tovush turkiy so'zlardagi Ç, K, P, T undoshlari Ovozsiz yoki ovozsiz muammo. Turk tili, 2002 yil may, 605: 447455.
11. Topilgan, A. C. (2022). "Turk tilini chet tili sifatida o'rgatish darajalariga ko'ra ustuvor lug'at - Korpusga asoslangan dastur-". Nashr etilgan doktorlik dissertatsiyasi. İnönü universiteti, Ta'lim fanlari instituti.
12. Eker, S. (2016). Hozirgi turk tili. Anqara: Grafik nashrlari.
13. Gedik, E. (2017). "Turk tilini chet tili sifatida o'qitishda o'lchash va baholash". Nashr qilinmagan magistrlik dissertatsiyasi. Istanbul Arel universiteti, Ijtimoiy fanlar instituti, Istanbul.

14. Göçen, G. va Aydın, E. (2021). Chet elliklar uchun tayyorlangan turkcha o‘qish kitoblarida so‘z boyligi: A1-A2 seriyali bolalar hikoyalari namunasi. Turk tilini xorijiy til sifatida o‘rgatish xalqaro jurnali, 4(1), 94-126.
15. Göz, K. (2022). “C1 darajasidagi o‘quvchilarning chet elliklarga turk tilini o‘rgatishda asosiy turk botqog‘iga tushib qolishlari”. Turk tili va madaniyati tadqiqotida 44-61. (Tahr. Husayn Musmal). Konya: Palet nashrlari. Ilovalar”, 4. Xalqaro Cheksiz Ta’lim va Tadqiqot Simpoziumi (USEAS2020), 276-283.
16. Sarigul, K. (2021). Turkcha A1 lug‘ati. Anqara: Tungi kutubxona.
17. Mohair, C. (2021). Texnologiyaga asoslangan tadqiqot va ishlanmalar (R&D) faoliyati
18. Turgut, M. F. & Baykul, Y. (2015) Ta’limda o‘lchov va baholash. Anqara: Pegem Akademiyasi.
19. Tüfekchiog‘lu, B. (2018). “Akademik turk tili xorijiy til sifatida: ijtimoiy fanlarda akademik va texnik lug‘at”. Nashr qilinmagan doktorlik dissertatsiyasi. Hacettepe universiteti, Turkshunoslik instituti, Anqara.
20. Turkcha lug‘at. (2011). Xursandchilik. Akalin, Shukru Haluk va boshqalar. Anqara: Turk tili jamiyati nashrlari.
21. Turkiya Maarif fondi. (2020). Turk tilini chet tili sifatida o‘rgatish dasturi. Istanbul: Matsis bosmaxonasi.
22. Ustabulut, M. Y. va Kara, M. (2019). Reflektiv fikrlash ko‘nikmalarini o‘rgatish
23. Turk tilini chet tili sifatida o‘rgatuvchi o‘qituvchilarni o‘lchash va baholash
24. Üstüner, A. & Şengül, M. (2004). “Ko‘p tanlovli test usulining turk tilini o‘qitishga salbiy ta’siri”. Fırat universiteti ijtimoiy fanlar jurnali. Teri: 14 /Masalan: 2. 197-208.
25. Vural, H. va Böler, T. (2015). Ovoz va shakl haqida ma’lumot. Istanbul: Kesit nashrlari.
26. Vygotskiy, L. S. (1998). Fikr va til. Istanbul: Ijtimoiy o‘zgarish nashrlari.
27. Yildirim, A. va Shimshek, H. (2013). Ijtimoiy fanlarda sifatli tadqiqot usullari. 28. Anqara: Seçkin nashriyoti.
29. Zulfıqor, H. (1980). Chet elliklar uchun turk tili grammatikasi. Anqara: Anqara universiteti Bosmaxona.
30. Yunus Emre Enstitüsü Örnek STS, <https://www.yee.org.tr/tr/turkce/seviye-tespitsinavlari> Erişim Tarihi: 16.07.2019.
31. Cibakaya, <https://cevalkaya.com/indir/>
32. TS Corpus, <https://tscorpus.com/>
33. Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kullanılan Kitapların Kaynakçaları
34. Barın, E., Çobanoğlu, Ş., Ateş, Ş., Balcı, M. ve Özdemir, C. (Editörler). (2015). Yedi İklim Türkçe Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Öğretim Seti Ders Kitabı A1. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

35. Gazi Üniversitesi TÖMER. (2013). Yabancılar İçin Türkçe A1. A2 B1 B2 C1 Ankara.
36. Göz, K., Dökmeci, H., Güler, A. ve Özer, M. Ş. (2020). Ak Başat Türkçe A1-A2. Konya: Güzelış Ofset Matbaacılık.
37. Yunus Emre institutu STS namunasi, <https://www.yee.org.tr/tr/turkce/seviye-tespitsinavlari> Kirish sanasi: 16.07.2019.
38. Cibakaya, <https://cevalkaya.com/indir/> TS Corpus, <https://tscorpus.com/> Chet elliklarga turk tilini o'rgatishda foydalanilgan kitoblarning bibliografiyasi
39. Barin, E., Çobanoğlu, Ş., Ateş, Ş., Balji, M. va Özdemir, C. (muharrirlar). (2015). Yedi Ilim Turk Yunus Emre Instituti Turk tilini o'rgatish to'plami Kurs kitobi A1. Anqara: Turkiya diniy jamg'armasi.
40. Gazi universiteti TÖMER. (2013). Chet elliklar uchun turk tili A1. A2 B1 B2 C1 Anqara.
41. Göz, K., Dökmeci, H., Güler, A. va Özer, M. Ş. (2020). Ak Başat turkcha A1-A2. Konya: Güzelish Ofset bosmaxonasi.